

**Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu**

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Vojtěcha Šimíčka, soudkyně zpravodajky Kateřiny Šimáčkové a soudce Ludvíka Davida o ústavní stížnosti stěžovatelky **A. T.**, zastoupené JUDr. Kristýnou Dolejšovou Kabelovou, Ph.D., advokátkou, se sídlem Ke Stírce 490/16, Praha 8, proti platebnímu rozkazu Okresního soudu Plzeň-město č. j. 13 C 49/2007-7 ze dne 2. 7. 2007, za účasti Okresního soudu Plzeň-město jako účastníka řízení, takto:

- I. Platebním rozkazem Okresního soudu Plzeň-město č. j. 13 C 49/2007-7 ze dne 2. 7. 2007 bylo porušeno právo stěžovatelky být přítomna projednání své věci a být slyšena podle čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a její právo na zvláštní ochranu podle čl. 32 odst. 1 věty druhé Listiny základních práv a svobod a čl. 3 Úmluvy o právech dítěte.**
- II. Toto rozhodnutí se proto ruší.**

Odůvodnění:

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností ze dne 25. 9. 2019 se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí Okresního soudu Plzeň-město, jímž měla být porušena její základní práva zaručená čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 2 a čl. 32 odst. 1 ve spojení s čl. 4 odst. 4 a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“) a čl. 1 odst. 2 Ústavy České republiky.

2. Z ústavní stížnosti a z vyžádaného spisu Okresního soudu Plzeň-město sp. zn. 13 C 49/2007 vyplývá, že stěžovatelka dne 13. 11. 2006, ve věku svých osmi let, cestovala prostředkem městské hromadné dopravy v Plzni a na výzvu kontrolního orgánu se nevykázala platným jízdním dokladem. Stěžovatelce proto kontrolní orgán uložil povinnost zaplatit jízdné a přírážku k jízdnému celkem ve výši 1 006 Kč. S ohledem na nezaplacení této částky byla dne 21. 3. 2007 na stěžovatelku podána žaloba s návrhem na vydání platebního rozkazu.

3. Ústavní stížností napadeným platebním rozkazem uložil okresní soud stěžovatelce jako žalované, aby do 15 dnů ode dne doručení platebního rozkazu zaplatila žalobkyni (Plzeňské městské dopravní podniky, a.s.) pohledávku ve výši 1 006 Kč s úroky z prodlení a náhradu nákladů řízení ve výši 8 454 Kč, nebo podala odpor u podepsaného soudu. Stěžovatelka, tehdy devítiletá, byla v řízení zastoupena svou matkou jako zákonnou zástupkyní, které byl napadený platební rozkaz rovněž doručován. Platební

rozkaz se nejdříve nepodařilo doručit prostřednictvím provozovatele poštovních služeb (matka nebyla zastížena a následně si zásilku ve lhůtě ani nevyzvedla), proto byl následně doručen prostřednictvím soudního doručovatele – justiční stráže, a to dne 4. 9. 2007. V patnáctidenní lhůtě od doručení platebního rozkazu matce stěžovatelky nebyl podán odpor.

4. O existenci dluhu vůči žalující společnosti se stěžovatelka podle svých slov dozvěděla až poté, co zjistila, že je proti ní vedena exekuce. Dne 1. 8. 2019 pak stěžovatelka prostřednictvím svého zmocněnce nahlédla do spisu okresního soudu sp. zn. 13 C 49/2007, a seznámila se tak s napadeným platebním rozkazem.

5. Z ústavní stížnosti vyplývá, že aktuálně vůči stěžovatelce probíhá exekuce na pohledávky přiznané napadeným rozhodnutím okresního soudu a náklady exekuce, a to formou srážek z rodičovského příspěvku.

6. Z vyžádaného spisu Okresního soudu Plzeň-město sp. zn. 99 P 409/2005 Ústavní soud zjistil, že rozsudkem uvedeného soudu č. j. 31 Nc 1/2004-75 ze dne 6. 6. 2005 byl stanoven dohled nad výchovou stěžovatelky a jejích čtyř sourozenců [dle § 43 odst. 1 písm. b) tehdejšího zákona o rodině], a to z důvodu problematické spolupráce rodičů se školou, dětskou lékařkou i s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Rozsudkem téhož soudu č. j. 31 P a Nc 83/2006-123 ze dne 5. 5. 2006 byla schválena dohoda rodičů o úpravě poměrů pro dobu před a po rozvodu, kterou byla stěžovatelka a její čtyři sourozenci svěřeni do výchovy matky a otec se zavázal přispívat na jejich výživu stanovenými částkami. Ze zprávy ze dne 28. 3. 2007 o aktuálním výchovném prostředí nezletilých dětí podané Úřadem městského obvodu Plzeň 3, odborem sociálním (jako orgánem sociálně-právní ochrany dětí) v rámci stanoveného dohledu (č. l. 160) vyplývá, že spolupráce matky s tímto úřadem i se školou je velmi špatná. Nedostatečná spolupráce rodičů se školou vyplynula také z následující zprávy tohoto úřadu ze dne 28. 6. 2007 podané v rámci stanoveného dohledu (č. l. 196). Usnesením č. j. 40 Nc 1505/2008-4 ze dne 7. 5. 2008 okresní soud nařídil předběžné opatření, kterým byla stěžovatelka a její tři nezletilí sourozenci předáni do péče dětského diagnostického ústavu. Rozsudkem okresního soudu č. j. 99 P 409/2005-277 ze dne 29. 7. 2008 byla u stěžovatelky a jejích tří nezletilých sourozenců nařízena ústavní výchova, neboť situace v rodině se ani po stanovení dohledu nad výchovou dětí nezlepšila, rodina aktuálně neměla vhodné bytové podmínky a v péči matky byly zjištěny závady, které ohrožovaly zdraví a řádný vývoj dětí.

7. Ústavní soud k návrhu stěžovatelky usnesením sp. zn. II. ÚS 3133/19 ze dne 5. 11. 2019 odložil vykonatelnost napadeného platebního rozkazu do právní moci rozhodnutí o ústavní stížnosti.

II. Argumentace stěžovatelky, účastníka a vedlejší účastnice řízení

8. V ústavní stížnosti se stěžovatelka nejdříve věnuje otázce přijatelnosti a přípustnosti ústavní stížnosti. Zdůrazňuje, že ač se rozhodnutí týká bagatelní částky, je způsobilé zasáhnout do ústavně zaručených práv a svobod, neboť souvisí s otázkou zastupování nezletilých v soudním řízení v situaci, kdy může existovat rozpor mezi zájmy nezletilého a jeho zákonného zástupce. Ústavní stížnost je tak spojena s významnou,

nikoliv bagatelní právní otázkou; navíc ve skutkově podobných věcech již Ústavní soud projednání ústavní stížnosti připustil (srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 3598/14 ze dne 21. 4. 2016, sp. zn. III. ÚS 3055/16 ze dne 20. 12. 2016 a zejména sp. zn. I. ÚS 1775/14 ze dne 15. 2. 2017). Stěžovatelka rovněž nemá k dispozici jiné efektivní prostředky nápravy pro odstranění namítaných pochybení a zásahů do svých ústavně zaručených práv (srov. nálezy sp. zn. II. ÚS 2020/18 ze dne 28. 3. 2019, sp. zn. I. US 3598/14 ze dne 21. 4. 2016 a sp. zn. III. ÚS 3055/16 ze dne 20. 12. 2016).

9. Samotný platební rozkaz okresního soudu stěžovatelka napadá s tím, že pomíjí ústavně konformní výklad platného práva, věcně poskytuje právní ochranu zneužívání práva na náhradu nákladů řízení v paušální výši a je hrubě nespravedlivý, společensky nepřijatelný a podlamuje víru účastníků řízení ve spravedlivý proces.

10. Stěžovatelka namítá, že v řízení před okresním soudem nebyla řádně zastoupena. S ohledem na svůj věk neměla plnou procení způsobilost, ovšem řádný výkon jejích práv nemohla zajistit a nezajistila ani její matka, která se nedokázala postarat ani o její základní potřeby a nebyla ani schopna hájit její zájmy v soudním řízení. Mimoto existoval střet zájmů mezi stěžovatelkou a její matkou, neboť rodiče stěžovatelce neposkytovali finanční prostředky na jízdné, a tak nepředcházeli vzniku dluhů stěžovatelky. V řízení pak matka stěžovatelku zastupovala pouze formálně, fakticky se soudem nijak nekomunikovala ani si řádně nepřebírala zasláné písemnosti; v důsledku celkově jednala v rozporu se zájmy stěžovatelky a nastala srovnatelná situace, jako by stěžovatelka vůbec zastoupena nebyla. Stěžovatelka přitom tuto situaci nemohla nijak ovlivnit nebo se bránit nečinností své zákonné zástupkyně; sama nebyla o řízení nijak informována. V dané situaci měla být řádně zastoupena opatrovníkem, nejlépe z řad advokátů, v souladu s § 29 odst. 1 občanského soudního řádu; neustanovením opatrovníka jí v důsledku bylo znemožněno v řízení před soudem jakkoliv jednat.

11. Krom toho stěžovatelka upozorňuje, že okresní soud nijak nezjišťoval její schopnost zapojit se do řízení ani její názor na věc (srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014). Nadto jí odepřel také možnost, aby její zájmy bránil druhý zákonný zástupce, tj. otec; soud vůbec nezjišťoval možnosti doručování otcí (srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014).

12. Stěžovatelka dále na základě čl. 3 a čl. 27 Úmluvy o právech dítěte dovozuje, že finanční odpovědnost za dítě nesou rodiče. Připomíná též zvláštní ochranu zaručenou dětem podle čl. 32 odst. 1 Listiny. Na základě těchto ustanovení má za to, že nelze v zásadě zatížit nezletilého, který nemá vlastní majetek, dluhem a jeho nezaplacení nelze takovému nezletilému přikládat k tíži. Závěrem stěžovatelka brojí také proti neúměrně vysoké výši náhrady nákladů řízení. V daném případě se žalobkyně domáhala tzv. formulářovou žalobou zaplacení jízdného a přírážky k jízdnému, přitom se nechala zastoupit advokátem, čímž dluh stěžovatelky několikanásobně narostl o přiznanou náhradu nákladů řízení; ovšem vynaložené náklady na právní zastoupení advokátem nelze v daném případě považovat za potřebné k účelnému uplatňování práva (srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 3923/11 ze dne 29. 3. 2012 a sp. zn. IV. ÚS 1881/11 ze dne 16. 1. 2012 či usnesení sp. zn. IV. ÚS 2777/11 ze dne 27. 12. 2011).

13. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil okresní soud jako účastník řízení. Uvedl, že v řízení bylo postupováno podle občanského soudního řádu, včetně otázky zastoupení stěžovatelky. Nic nenasvědčovalo tomu, že by matka stěžovatelky byla zbavena rodičovské odpovědnosti či že by stěžovatelka byla v té době v péči jiné osoby. Okresní soud dále odkázal na svůj spis v dané věci.

14. Společnost Plzeňské městské dopravní podniky, a.s., jako žalobkyně v řízení před okresním soudem, se k ústavní stížnosti ve stanovené lhůtě nevyjádřila; přitom byla poučena, že pokud tak neučiní, bude mít Ústavní soud za to, že se postavení vedlejší účastnice řízení před Ústavním soudem vzdala [§ 28 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů].

III. Předpoklady meritorního projednání ústavní stížnosti

15. Dříve, než Ústavní soud přistoupí k věcnému projednání ústavní stížnosti, musí se zabývat otázkou, zda jsou k tomu splněny všechny předpoklady stanovené zákonem o Ústavním soudu. V projednávaném případě vyvstala především otázka přípustnosti a včasnosti podané ústavní stížnosti.

16. Podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu je ústavní stížnost nepřijatelná, jestliže stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje. Podstatou podané ústavní stížnosti je námitka stěžovatelky, že v řízení před okresním soudem, v němž měla postavení žalované a z nějž vzešlo napadené rozhodnutí, nebyla řádně zastoupena, přestože sama neměla procesní způsobilost. Tato námitka je i po pravomocném skončení řízení běžně uplatnitelná žalobou pro zmatečnost (srov. též nálezy sp. zn. II. ÚS 2020/18 ze dne 28. 3. 2019, bod 16; všechna rozhodnutí Ústavního soudu citovaná v tomto usnesení jsou dostupná z <http://nalus.usoud.cz>), kterou podle § 229 odst. 1 písm. c) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění pozdějších předpisů (dále též „o. s. ř.“) lze napadnout pravomocné rozhodnutí soudu prvního stupně nebo odvolacího soudu, kterým bylo řízení skončeno, jestliže účastník řízení neměl procesní způsobilost nebo nemohl před soudem vystupovat a nebyl řádně zastoupen. Podle § 234 odst. 2 o. s. ř. je ovšem podání takové žaloby pro zmatečnost omezeno objektivní lhůtou tří let od právní moci napadeného rozhodnutí. V posuzovaném případě, kdy napadený platební rozkaz byl doručen osobě, s níž okresní soud jednal jako se zástupkyní stěžovatelky, dne 4. 9. 2007 a po marném uplynutí lhůty k podání odporu nabytí právní moci (dne 20. 9. 2007), uplynula objektivní lhůta pro podání žaloby pro zmatečnost z uvedeného důvodu dříve, než se vůbec stěžovatelka o dotčeném platebním rozkazu dozvěděla. Za této situace stěžovatelka po seznámení se s napadeným rozhodnutím neměla k dispozici žádný efektivní procesní prostředek k ochraně svých práv, jehož vyčerpáním by bylo podmíněno podání ústavní stížnosti [k tomu srov. podrobně závěry Ústavního soudu v obdobných případech v nálezu sp. zn. I. ÚS 3598/14 ze dne 21. 4. 2016 (N 74/81 SbNU 285), body 17 a následující; nálezu sp. zn. II. ÚS 2748/15 ze dne 31. 5. 2016 (N 98/81 SbNU 591), bod 15; nálezu sp. zn. III. ÚS 3055/16 ze dne 20. 12. 2016 (N 250/83 SbNU 895), bod 10; nálezu sp. zn. I. ÚS 1775/14 ze dne 15. 2. 2017 (N 29/84 SbNU 349), bod 12; nálezu sp. zn. I. ÚS 3655/16 ze dne 6. 3. 2017 (N 39/84 SbNU 451), bod 7; nálezu sp. zn. IV. ÚS 1669/14 ze dne 7. 3. 2017 (N 40/84 SbNU 459), bod 16; nálezu sp. zn. III. ÚS 3206/16 ze dne 25. 4. 2017 (N 66/85 SbNU 165), bod 10; nálezu sp. zn. II. ÚS 3039/16 ze dne 23. 5.

2017 (N 85/85 SbNU 465), bod 19; nálezu sp. zn. I. ÚS 3976/14 ze dne 30. 5. 2017 (N 90/85 SbNU 555), bod 14; nálezu sp. zn. I. ÚS 3038/16 ze dne 5. 6. 2017 (N 94/85 SbNU 593), bod 10]. Projednávaná ústavní stížnost je tak přípustná.

17. Ústavní soud má za splněnou také podmínku včasnosti podané ústavní stížnosti. Podle § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu ve znění účinném do 31. 12. 2012, tj. v době vydání napadeného rozhodnutí, bylo možné ústavní stížnost podat ve lhůtě 60 dnů od doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon stěžovateli k ochraně jeho práva poskytuje; podle téhož ustanovení v aktuálním znění činí lhůta k podání ústavní stížnosti dva měsíce. Ústavní soud již ve své rozhodovací praxi, a to i ve skutkově a právně obdobných případech (tzv. případech jízd nezletilých načerno), zdůraznil, že citované ustanovení a jím určený počátek lhůty je třeba vykládat způsobem, který nebude bránit věcnému projednání ústavní stížnosti proti rozhodnutí soudu, jestliže stěžovatel namítá porušení práva jednat v řízení před soudem v důsledku takového postupu, který z povahy věci vylučoval, aby mu bylo doručováno toto rozhodnutí. Pokud za této situace měly právní účinky doručení nastat doručením jiné osobě, respektive osobě, která měla stěžovatele v řízení zastupovat, avšak zůstává sporné, zda tuto svoji činnost vykonávala řádně, pak je třeba za rozhodný okamžik pro počátek lhůty k podání ústavní stížnosti (tj. za „doručení“ ve smyslu § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) považovat až okamžik, kdy se stěžovatel poprvé dozvěděl nebo mohl dozvědět o dotčeném rozhodnutí, a od kterého tak měl reálnou možnost uvedený právní prostředek využít (srov. nález sp. zn. I. ÚS 3598/14, citovaný výše, bod 28; nález sp. zn. I. ÚS 1775/14, citovaný výše, bod 14; nález sp. zn. II. ÚS 3814/17 ze dne 17. 4. 2019, bod 15; či další nálezy uvedené v předchozím bodu in fine). V nynějším případě byl napadený platební rozkaz v původním řízení doručován matce stěžovatelky a stěžovatelka sama se s ním podle svého tvrzení seznámila až dne 1. 8. 2019 při nahlédnutí do spisu okresního soudu. Ústavní soud nemá důvod nevěřit tvrzení stěžovatelky, že nejdříve tímto okamžikem se mohla seznámit s jeho obsahem. Tento den byl proto rozhodný pro počátek běhu lhůty k podání ústavní stížnosti, která tak byla podána včas.

18. Podaná ústavní stížnost splňuje také všechny další formální požadavky a náležitosti stanovené zákonem o Ústavním soudu, aby mohla být podrobena meritornímu posouzení.

19. Konečně Ústavní soud neshledal, že by ústavní stížnost měla být odmítnuta z důvodu bagatelní částky, k jejímuž uhrazení byla stěžovatelka zavázána napadeným rozhodnutím. Ústavní soud zdůrazňuje, že projednávaný případ se týká problematiky práv a postavení nezletilých dětí, kterým je třeba z důvodu jejich zranitelnosti poskytovat zvláštní ochranu; navíc z úřední činnosti je Ústavnímu soudu známo, že stěžovatelka byla v letech 2005–2009 rozhodnutími okresního soudu zavázána k zaplacení několika částek v obdobné výši v návaznosti na jednotlivé případy zjištěného cestování městskou hromadnou dopravou bez platného jízdního dokladu, kteréžto částky ve svém souhrnu výrazně překračují bagatelní výši. Mimoto Ústavní soud se již v minulosti zabýval skutkově i právně obdobnými věcmi a posuzoval důvodnost takových ústavních stížností [srov. například nález sp. zn. II. ÚS 3814/17 ze dne 17. 4. 2019; nález sp. zn. I. ÚS 3970/14 ze dne 24. 10. 2016 (N 196/83 SbNU 167); nález sp. zn. I. ÚS 3966/14 ze dne 19. 12. 2016 (N 245/83 SbNU 787); a další nálezy uvedené výše v bodě 16 in fine].

IV. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

20. Ústavní stížnost je důvodná.

21. Jak vyplývá již z předchozí části, Ústavní soud se ve své rozhodovací praxi opakovaně zabýval ústavními stížnostmi stěžovatelů, kteří v době své nezletilosti byli obecnými soudy jako žalovaní zavázáni k úhradě pohledávek vzniklých na základě svých jízd městskou hromadnou dopravou bez platného jízdního dokladu, přitom v soudním řízení nebyli účinně zastoupeni a nebylo jim umožněno se jej náležitě účastnit; o jeho výsledku a existenci vykonatelných pohledávek se tak dozvěděli až po několika letech, zpravidla po dosažení zletilosti, nejčastěji v souvislosti a uskutečňovanou exekucí nařízenou kvůli nezaplacení oněch pohledávek. Ústavní soud znovu opakuje závěry, které v těchto případech učinil a které jsou relevantní i v nynější věci [viz například nález sp. zn. I. ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014 (N 217/75 SbNU 431); nález sp. zn. I. ÚS 3598/14, citovaný výše; nález sp. zn. I. ÚS 3655/16, citovaný výše; nález sp. zn. II. ÚS 3814/17, citovaný výše; či další z výše citovaných nálezů].

22. Součástí zásad spravedlivého procesu je podle čl. 38 odst. 2 Listiny i právo každého, aby byla jeho věc projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, tedy aby mu bylo ve vlastní věci, kdy je rozhodováno o jeho právech a povinnostech, umožněno před soudem jednat. Toto právo má jakákoliv fyzická nebo právnická osoba, což však ještě neznamená, že je může v příslušném řízení kdokoliv i samostatně uplatňovat. V případě fyzické osoby, jež s ohledem na svůj nízký věk nebo zdravotní stav není schopna porozumět významu předmětného řízení a projevit v něm vážně svou vůli, je nezbytné její zastoupení osobou, která bude uplatňovat její práva a hájit její zájmy. Je-li účastníkem řízení nezletilé dítě, vztahuje se na toto řízení povinnost státu plynoucí z čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, podle něhož musí být nejlepší zájem dítěte předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí (odstavec 1) a musí mu být zajištěna taková ochrana a péče, jaká je nezbytná pro jeho blaho (odstavec 2). Nezletilé dítě tedy musí požívat ochrany i v rámci soudního řízení a nelze je považovat za účastníka řízení plně srovnatelného s dospělým (jakkoli je samozřejmě účastníkem rovnoprávným s dospělými účastníky). Je pravidlem, že nezletilé děti nemají plnou procesní způsobilost, přičemž opačný závěr lze přijmout pouze v konkrétních, zcela výjimečných situacích a vždy je nutno jej řádně odůvodnit (srov. nález sp. zn. I. ÚS 1041/14, citovaný výše, body 45 a 46; nález sp. zn. 3814/17, citovaný výše, bod 17).

23. K naplnění těchto základních práv v občanském soudním řízení stanoví občanský soudní řád, že fyzická osoba, která nemůže před soudem jednat samostatně, musí být zastoupena svým zákonným zástupcem nebo opatrovníkem (§ 22 o. s. ř.). Odpověď na otázku, kdo může jednat před soudem samostatně, vyplývá z hmotněprávních předpisů, přičemž rozhodující je svéprávnost účastníka řízení (dříve způsobilost k právním úkonům), resp. rozsah jejího případného omezení (§ 20 o. s. ř.). Vyžadují-li to ale okolnosti případu, může předseda senátu rozhodnout, že fyzická osoba, která není plně svéprávná, musí být v řízení zastoupena, i když jde o věc, v níž by jinak mohla jednat samostatně (§ 23 o. s. ř.). Nutností zastoupení nezletilého dítěte v řízení ovšem není dotčeno jeho právo, aby bylo vyslyšeno (ať už přímo, nebo prostřednictvím zástupce), pokud je schopno formulovat své názory a řízení se ho dotýká, a aby jeho názorům byla věnována

patričná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni vyspělosti (čl. 12 Úmluvy o právech dítěte).

24. Z hmotněprávních předpisů vyplývá, že v případě nezletilého dítěte je primární jeho zastoupení zákonným zástupcem. Nelze ovšem vyloučit vznik situace, kdy zastoupení nezletilého účastníka řízení jeho rodičem jako zákonným zástupcem nebude možné z hlediska zájmu nezletilého považovat za řádné. Bude tomu tak zejména tehdy, jestliže zákonný zástupce zastupuje nezletilého pouze formálně, fakticky však se soudem nijak nekomunikuje. Takovýto zástupce nečiní žádné procesní úkony k ochraně práv nezletilého, v důsledku čehož jedná v rozporu s jeho zájmy, jakož i samotným účelem zastoupení. S ohledem na omezenou schopnost nezletilého porozumět významu řízení tento navíc nemusí mít vůbec možnost na nečinnost svého zákonného zástupce upozornit nebo se proti ní bránit, ačkoliv případný nepříznivý výsledek řízení půjde k jeho tíži. Jde v podstatě o srovnatelnou situaci, jako kdyby tento nezletilý nebyl vůbec zastoupen; a nejedná-li s ním soud ani přímo, pak v důsledku dokonce jako kdyby nezletilý nebyl v řízení jakkoli přítomen. Z těchto důvodů je povinností obecného soudu vždy zvážit, zda se v konkrétní věci nejedná právě o tuto situaci a zda nejsou splněny podmínky pro ustanovení opatrovníka podle § 29 odst. 1 občanského soudního řádu. Vždy je přítom třeba dbát nejlepšího zájmu dítěte [srov. nálezn sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 19. 2. 2014 (N 18/72 SbNU 217)]. Neustanovení opatrovníka v situaci, kdy nejlepší zájem dítěte vyžaduje jeho ustanovení, má za následek porušení základního práva dítěte jako účastníka řízení zaručeného čl. 38 odst. 2 Listiny, tj. aby byla jeho věc projednána v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům, tedy aby mu ve vlastní věci, kdy je rozhodováno o jeho právech a povinnostech, bylo umožněno před soudem jednat (nálezn sp. zn. II. ÚS 3039/16, citovaný výše, bod 24).

25. Lze tak shrnout, že z pohledu ústavních práv nezletilých dětí je nutno zajistit, aby v soudním řízení, jehož jsou účastníky, požívaly dostatečné ochrany, která je zpravidla, není-li zde konflikt zájmů, zaručena jejich zastoupením zákonným zástupcem. Ovšem ačkoliv v dobře fungující rodině by mělo k řádnému hájení zájmů nezletilého dítěte postačovat informování jeho zákonného zástupce o řízení, obecné soudy nemohou na uvedený závěr bezvýhradně spoléhat. Přítom je to vždy soud, který je odpovědný za dodržování všech aspektů práva na spravedlivý proces v řízení, které je před ním vedeno. Zároveň musí být děti samy dle svých kompetencí do řízení zapojeny a soudy nemohou komunikovat pouze s jejich zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. To se tím více projevuje v řízeních, o jaké šlo i v nyní projednávané věci, tedy kde jsou nezletilí žalovaní na splnění určité povinnosti. Zapojení pouze rodičů nezletilého žalovaného do řízení totiž neobstojí ani s ohledem na okolnost, že je to v důsledku sám nezletilý jako žalovaný, kdo je nucen nést následky rozhodnutí obecných soudů, a nikoliv jeho rodiče; bude-li mu soudním rozhodnutím uložena nějaká povinnost, bude to jeho výlučná povinnost, nikoliv povinnost jeho zákonných zástupců (srov. nálezn sp. zn. 1014/14, citovaný výše, body 48, 33 a 34; a nálezn sp. zn. 3038/16, citovaný výše, bod 14). V této souvislosti mimoto Ústavní soud připomíná, že při rozhodování v takových řízeních, která se vztahují k ukládání peněžitých povinností nezletilým žalovaným, musí obecné soudy dbát též na to, že je ústavně chráněným zájmem dítěte, aby do dospělosti nevystupovalo se závazky, jež mohou mít rdousící účinek [srov. nálezn sp. zn. I. ÚS 1775/14, citovaný výše, body 29 a 33; či nálezn sp. zn. Pl. ÚS 9/15 ze dne 8. 8. 2017 (N 138/86 SbNU 333; 338/2017 Sb.), bod 56].

26. Zvláštní postavení a ochranu dětí jako účastníků řízení, respektive žalovaných je třeba mít na paměti i v souvislosti s rozkazním řízením.

27. Ústavní soud se ve své rozhodovací praxi opakovaně zabýval institutem platebního rozkazu, a to z pohledu ústavního práva být přítomen projednání své věci a být slyšen dle čl. 38 odst. 2 Listiny. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 4787/12 ze dne 13. 5. 2013 (N 82/69 SbNU 347) uvedl, že se jedná o specifickou formu rozhodování v občanskoprávních věcech, s jejímž uplatněním je – v zájmu rychlosti a efektivy soudního rozhodování – pojmově spjata potlačení práva na přístup k soudu a jednoho ze základních principů spravedlivého procesu, totiž aby byla slyšena i druhá strana (čl. 38 odst. 2 Listiny); jedná se tedy o výjimku z (ústavního) pravidla garantujícího účastníkům řízení rovný přístup k soudu. Takové potlačení práva na přístup k soudu lze přitom považovat za ústavně souladné, pouze pokud je – mimo jiné – podmíněno procesní nečinností žalovaného (nález sp. zn. IV. ÚS 4787/12, citovaný výše, body 16–17). V dalších nálezech Ústavní soud rozvedl, že institut platebních rozkazů není v rozporu s ústavním právem na veřejné projednání věci v přítomnosti účastníka pouze za podmínky, že žalovaný má právo se domoci projednání své věci v řádném řízení, splňujícím všechny záruky práva na spravedlivý proces (k tomu slouží možnost podání odporu). Práva na veřejné projednání věci a přítomnost u jednání, jako jedné ze základních zásad práva na spravedlivý proces, se lze také vzdát, avšak takové vzdání se musí být vědomé a jednoznačné, tedy dotčená osoba musí být důkladně obeznána s veškerými důsledky takového rozhodnutí [srov. nález sp. zn. I. ÚS 892/14 ze dne 20. 8. 2014 (N 157/74 SbNU 349), body 15 a následující; nález sp. zn. I. ÚS 1041/14, citovaný výše, bod 23; či nález sp. zn. I. ÚS 3970/14, citovaný výše, bod 15].

28. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1041/14 (v bodě 25) Ústavní soud zdůraznil, že je zřejmé, že závěr o platném vzdání se práva na veřejné projednání věci v přítomnosti účastníka nelze učinit v situaci, ve které by účastník vůbec o probíhajícím řízení nevěděl. V minulosti tak bylo shledáno porušení čl. 38 odst. 2 Listiny právě proto, že účastník řízení nebyl o konání jednání vyrozuměn, a nebyla mu tedy dána vůbec možnost se jej zúčastnit [nález sp. zn. II. ÚS 2537/11 ze dne 9. 10. 2012 (N 169/67 SbNU 75); body 17–18; obdobně nález sp. zn. IV. ÚS 2477/12 ze dne 21. 1. 2013 (N 16/68 SbNU 223)]. Proto pokud se účastník ani zákonem předvídaným způsobem o konání řízení proti němu nedozví (například protože mu nebyl řádně doručen platební rozkaz), nelze dovozovat, že se práva na veřejné projednání věci ve své přítomnosti vzdal.

29. V nálezu sp. zn. II. ÚS 2020/18, citovaném výše, se pak Ústavní soud zabýval otázkou ústavnosti vydání platebního rozkazu vůči osobě s duševním (zdravotním) postižením, jež jí podstatně ztěžuje či vůbec znemožňuje účinnou účast na řízení a omezuje či vylučuje jeho faktickou schopnost jednat samostatně před soudem. Ústavní soud zde dospěl k závěru, že platební rozkaz nelze vydat vůči žalovanému, u nějž jsou s ohledem na jeho zdravotní postižení pochybnosti o jeho schopnosti účinně se účastnit řízení či o jeho (faktické) schopnosti samostatně jednat před soudem; u takového žalovaného totiž není zaručena reálná možnost domoci se projednání věci v řádném nalézacím řízení a není zřejmé, zda by jeho případná pasivita po vydání platebního rozkazu byla vědomým, respektive uvědoměným projevem vzdání se práva na veřejné projednání věci ve své přítomnosti. Pokud v řízení, v němž by soud vydával platební

rozkaz, vyvstanou pochybnosti o tom, zda žalovaný nemá zdravotní postižení ovlivňující jeho možnost účinně se účastnit řízení a faktickou schopnost jednat před soudem, pak je soud povinen se předně zabývat touto otázkou, jejíž zkoumání a zodpovězení zpravidla nebude možné bez slyšení žalovaného (nález sp. zn. II. ÚS 2020/18, citovaný výše, bod 34).

30. Obdobně je třeba přistupovat i k vydávání platebního rozkazu vůči nezletilým dětem, které nemají plnou procesní způsobilost, a musí být v řízení zastoupeny zástupcem či opatrovníkem. Ústavní soud zdůrazňuje, že i v těchto situacích se uplatní ústavní požadavky primárního zohledňování nejlepšího zájmu dítěte a zvláštní ochrany, kterou je třeba dětem poskytovat, ve smyslu čl. 3 odst. 1 a odst. 2 Úmluvy o právech dítěte a čl. 32 odst. 1 věty druhé Listiny. Touto perspektivou je třeba interpretovat a aplikovat relevantní právní úpravu rozkazního řízení. **Základní právo nezletilého žalovaného zaručené čl. 38 odst. 2 Listiny, ve spojení s čl. 3 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte a čl. 32 odst. 1 větou druhou Listiny, vyžaduje, aby se soud před vydáním platebního rozkazu vůči takovému nezletilému žalovanému zabýval otázkou, zda u něj lze mít za splněné ústavněprávní podmínky pro vydání platebního rozkazu, tedy že žalovaný (třeba i prostřednictvím svého zástupce) má reálnou možnost domoci se projednání své věci v řádném řízení splňujícím všechny záruky práva na spravedlivý proces a že případné vzdání se takového projednání věci v řádném řízení je činěno vědomě a jednoznačně, při znalosti všech důsledků takového postupu. Platební rozkaz nelze vydat vůči nezletilému žalovanému, který nemá plnou procesní způsobilost a v řízení musí být zastoupen zákonným zástupcem či opatrovníkem, jestliže má soud jakékoli pochybnosti či nejistotu ohledně řádnosti a efektivnosti jeho zastoupení zákonným zástupcem; u takového nezletilého žalovaného totiž není zaručeno, že má reálnou možnost domoci se projednání věci v řádném nalézacím řízení a že případná pasivita jeho zákonného zástupce po vydání platebního rozkazu je projevem vědomého vzdání se práva žalovaného na veřejné projednání věci v jeho přítomnosti učiněným při ochraně práv a v zájmu nezletilého žalovaného. Za takové situace, tj. při existenci jakýchkoli pochybností či nejistoty ohledně řádnosti a efektivnosti zastoupení nezletilého žalovaného zákonným zástupcem, je naopak před projednáním věci a vydáním rozhodnutí nutné zabývat se právě touto otázkou řádného zastoupení nezletilého dítěte a ony pochybnosti či nejistotu odstranit, případně zvážit, zda v daném případě není namíste ustanovit nezletilému účastníkovi opatrovníka podle § 29 odst. 1 o. s. ř., a to s ohledem na nejlepší zájem nezletilého zpravidla z řad advokátů (srov. nález sp. zn. I. ÚS 3304/13, citovaný výše, bod 61). Pochybnosti či nejistota ohledně řádnosti zastoupení nezletilého žalovaného jeho zákonným zástupcem mohou vyplynout z různých okolností, například z hrozícího střetu zájmů mezi nezletilým a zákonným zástupcem, z předchozí zkušenosti soudu s nenáležitým výkonem zastoupení ze strany dotčeného zákonného zástupce nebo i z dřívějšího či aktuálního soudního řízení týkajícího se dostatečnosti a řádnosti péče o nezletilého či jeho výchovy ze strany zákonného zástupce.**

31. Mimoto i pokud má soud (spíše výjimečně) za nepochybně splněné shora uvedené podmínky pro vydání platebního rozkazu vůči nezletilému žalovanému, pak v případě nezletilých, kteří již jsou schopni chápat podstatu řízení a rozumět jednotlivým procesním úkonům, je nutno je o řízení přímo informovat, a tedy doručit platební rozkaz také jim

osobně a poskytnout jim právo podat odpor, v souladu s jejich základními právy zaručenými čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 12 Úmluvy o právech dítěte. To Ústavní soud v minulosti vyžadoval například v případě šestnáctileté žalované (nález sp. zn. I. ÚS 1041/14, citovaný výše, body 36, 48 a 50) či i třináctileté žalované (nález sp. zn. I. ÚS 3970/14, citovaný výše, body 19–20).

32. V projednávaném případě bylo stěžovatelce v době vydání napadeného platebního rozkazu devět let; neměla tedy plnou procesní způsobilost a v řízení musela být zastoupena zákonným zástupcem či opatrovníkem. Zároveň u téhož soudu, tj. Okresního soudu Plzeň-město, bylo dlouhodobě vedeno opatrovnícké řízení týkající se stěžovatelky; rozsudkem z června 2005 byl nad výchovou stěžovatelky i jejích nezletilých sourozenců stanoven dohled, neboť to vyžadoval zájem na řádné výchově dětí. Orgán sociálně-právní ochrany dětí následně každého čtvrt roku podával soudu zprávu o aktuálním výchovném prostředí dětí; poslední dvě zprávy před vydáním napadeného platebního rozkazu přitom svědčily o tom, že ve výchově rodičů, respektive matky stěžovatelky stále přetrvávají nedostatky (s ohledem na nedostatečnou spolupráci matky s úřady a zařízeními, které se v širším smyslu také podílely na výchově dětí a péči o ně; situace nakonec vyvrcholila rok po vydání napadeného rozhodnutí nařízením ústavní výchovy stěžovatelky a jejích nezletilých sourozenců). Tyto skutečnosti, které okresnímu soudu v řízení o pohledávce žalobkyně měly a mohly být známy z úřední činnosti (srov. obdobně nález sp. zn. II. ÚS 3814/17, citovaný výše, bod 21; a nález sp. zn. II. ÚS 2748/15, citovaný výše, bod 24), zavadaly jednoznačné pochybnosti o tom, zda matka stěžovatelky jako její zákonná zástupkyně je schopna stěžovatelku řádně zastupovat, hájit v řízení její práva a jednat v souladu s jejími zájmy. Za této situace tedy nebylo možné vydat platební rozkaz vůči stěžovatelce jako žalované, neboť u ní nebylo zaručeno, že má reálnou možnost domoci se (prostřednictvím své zákonné zástupkyně) projednání věci v řádném nalézacím řízení a že případná pasivita její zákonné zástupkyně po vydání platebního rozkazu bude projevem vědomého vzdání se práva žalované na veřejné projednání věci v její přítomnosti učiněným v souladu s jejím zájmem. Ústavní soud znovu zdůrazňuje, že je to vždy soud, který je odpovědný za dodržování všech aspektů práva na spravedlivý proces v řízení, které je před ním vedeno.

33. V nynější věci okresní soud svým povinností nedostál a vydáním platebního rozkazu v situaci, kdy existovaly důvodné pochybnosti o řádnosti případného zastoupení stěžovatelky její matkou, porušil základní právo stěžovatelky na projednání věci ve své přítomnosti, tedy právo účastnit se řízení ve své věci, a právo na slyšení ve své věci, zaručené čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Okresní soud při svém postupu opomněl, že nezletilým dětem je třeba poskytovat zvláštní ochranu a že v každém soudním řízení, jehož se děti účastní, je třeba mít na paměti jejich zájem jako přední hledisko, jak to vyžaduje čl. 32 odst. 1 věta druhá Listiny a čl. 3 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte.

34. Z těchto důvodů Ústavnímu soudu nezbylo než napadené rozhodnutí zrušit, a tím otevřít možnost nového projednání věci, v němž již budou respektována základní práva stěžovatelky, včetně práva zaručeného čl. 38 odst. 2 Listiny, a stěžovatelce také bude umožněno uplatnit svou argumentaci jak k věci samé, k otázce nákladů řízení.

35. Ústavní soud nemůže předjímat výsledek dalšího řízení před okresním soudem. Je však namístě připomenout závěry vyplývající z judikatury Ústavního soudu týkající se jak dluhů nezletilých dětí z tzv. jízd načerno, tak přiměřenosti výše nákladů řízení v případě tzv. formulářových žalob.

36. V nálezu sp. zn. I. ÚS 1775/14, citovaném výše, v obdobné věci, jako je věc stěžovatelky, Ústavní soud zdůraznil, že obecné soudy jsou v každé konkrétní věci povinny posoudit, zda je u nezletilého dítěte dána způsobilost k uzavření smlouvy o přepravě osob, včetně všech jejích ujednání a důsledků vyplývajících z jejího porušení. I pokud dospějí k závěru, že nezletilé dítě bylo způsobilé uzavřít smlouvu o přepravě osob, musí se zabývat tím, zda takové dítě zavinilo porušení povinnosti zaplatit stanovené jízdné a zda si mohlo být vědomo následků spojených s jeho nezaplacením, tedy povinnosti zaplatit přírážku k jízdnému či hradit náklady řízení o zaplacení této částky. Obecné soudy též musí při svém rozhodování chránit zájem dítěte, aby do dospělosti nevstupovalo se závazky, jež pro něj mohou mít rdousící efekt (viz nálezy sp. zn. I. ÚS 1775/14, citovaný výše, body 25 a 33).

37. Ve vztahu k náhradě nákladů řízení o tzv. formulářových žalobách Ústavní soud konstantně připomíná, že obecné soudy by výši odměny za zastupování advokátem měly určit s ohledem na princip proporcionality mezi výší vymáhané částky a náhradou nákladů. Obecně má výše přiznané náhrady nákladů řízení kompenzovat účelně vynaložené náklady účastníka při úspěšném uplatnění či bránění práva; v řízeních o formulářových žalobách jsou však tyto náklady podstatně nižší než u běžných žalob, neboť úkony právní služby jsou poskytnuty v zásadě jen při podání první formulářové žaloby. Za spravedlivé tak Ústavní soud v těchto případech považuje, aby výše odměny za zastupování žalobce advokátem byla určena tak, že zpravidla nepřesáhne jednonásobek vymáhané jistiny [viz zejména nálezy sp. zn. I. ÚS 3923/11 ze dne 29. 3. 2012 (N 68/64 SbNU 767), bod 31; a navazující nálezy, například nálezy sp. zn. I. ÚS 1956/12 ze dne 13. 3. 2014 (N 33/72 SbNU 381)].

38. Ústavní soud uzavírá, že ze shora uvedených důvodů (viz body 32 a 33 výše) vyhověl ústavní stížnosti a zrušil napadené rozhodnutí Okresního soudu Plzeň-město, kterým byla porušena základní práva stěžovatelky zaručená čl. 38 odst. 2 a čl. 32 odst. 1 větou druhou Listiny základních práv a svobod a čl. 3 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte [§ 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 14. listopadu 2019

Vojtěch Šimíček
předseda senátu